

TARİHÇİLERİN KUTBÜ'L-AKTABI PROF. DR. HALİL İNALCIK İLE TARİHYAZICILIĞININ PÜF NOKTALARI ÜZERİNE BİR MÜLAKAT

Söyleşen: A. Teyfur ERDOĞDU*

Sayın Hocamız Prof. Dr. Halil İnalıcık ile e-mail yoluyla yaptığımız mülakatı aşağıda sunuyoruz.

Sayın Hocam öncelikle değerli vaktinizi bize ayırarak mülakat yapmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Sizi çok kısa olmak kaydı ile biraz meşgul edeceğiz. Ancak müsaade ederseniz sorulara geçmeden önce ufacık ama önemli bir tashih yaparak yazıya başlamak isterim. Biliyoruz ki size “Tarihçilerin Kutbu” diyorlar. Lakin biz size verilen bu ünvanın yeterli olmadığını düşünüyoruz. Sayın hocam siz bizim için bir kutup değil ama bundan çok öte Tarihçilerin Kutbü'l-Aktabısınız. Sağolunuz varolunuz efendim.

Şimdi müsaadenizle suallere geçelim Hocam.

1.) *Efendim, Türkiye'deki tarihçilerin tarihyazımında genel olarak gerçekler (realitas) ve veritas (gerçekler) ile olaylar (eventus) ve vakıalar (factum) arasındaki farklara dikkat ettiklerini düşünüyor musunuz? Yoksa tarihçilerimiz böyle bir ayrımın farkında olmadan mı eser kaleme alıyorlar?*

Veritas ile realitas terimleri arasında fark nedir? İlkin bu terimlerden ne anlıyoruz? Veritas, metinde anlatılmak istenen şeyin, olayın doğru bir tarifi mi yapılıyor, yoksa realitas yani tarif edilen şey gerçekte öyle değil mi? Terimleri bu biçimde anlıyorsak, yazdığı metinde tarihçi olayı doğru biçimde mi bize naklediyor, yoksa kendi mevkii, zihniyeti ya da isteği üzerinde mi nakletmiştir? Bir tarihçi ilkin bunu tespit etmelidir. Buna Langlois iç-eleştiri diyor. Tarihçi yorumunu buna göre yapar. Kapasitesi veya isteği üzere olayı anlatmışsa tarihçi realitesi, yani olay gerçekte nedir, bunu tespitte çalışmalıdır. Yani birincisinde metin tenkidi, ikincisinde anlam tenkidi yapmalıyız. Bir misal: Osman bir Gazi'dir. Gerçekten bu sıfatı onu doğru tarif ediyor mu (veritas), Gazi gerçekte

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Bölümü, İnsan ve Toplum Bilimleri Öğretim Üyesi.

ne demektir (realitas). Ben veritas ve realitas arasında farkı böyle anlıyorum.

Sualin ikinci kısmı için de şunu söylemeliyim: *Events* oluş, cereyan eden olay, inanç, sosyal sınıf, tahsil ve terbiyeye göre türlü biçimde anlaşılır, tasvir ve analiz edilir. *Factum*, olgunun gerçeği nedir, bütünüyle Allah bilir; oluş Tanrı'nın programı mıdır? Mistiklerce öyledir.

2.) *Pekiye Sayın Hocam, bir tarihinin konu seçimi ve seçtiği konuyu ele alırken ulaştığı o konu ile irtibatlı ve alakalı sebep ve amillerin seçimindeki müdahalesi tarihyazımını nasıl etkilemektedir?*

Tarihçi geçmişini tasvir ederken mensup olduğu toplumun, inançlarının toplumsal sınıfın, atalarının, tahsil ve okuduklarının etkisi altındadır; kuşkusuz *afâkîlik*, objektivite asla söz konusu değildir.

Ancak tarihte öyle konular vardır ki (meselâ vergiler, fiyatlar, maaşlar, kanun maddeleri, fiziksel konular, istatistik vb.) herkesce bir tek şekilde yorumlanabilir. Sosyal ve ekonomik tarihte bu konular esastır. Ben araştırmalarımda objektif kalmak için daha çok bu konuları araştırma alanı olarak seçtim. Bu çeşit konularda tarihçi otoriteyle konuşabilir.

İnsanın olayları anlayış ve duruş şekli, bir yorumdan ileri gidemez. Öte yandan, bir olayın oluşu izlenir, fakat onu doğuran gerçek durum ve nedenler çoğu kez bilinemez. Tarihinin analizi burada kendini gösterir (II. Osman'ı katil için ulema fetvâ vermiş (olay); yine biliyoruz ki pâdişah onların *arpatlık* denilen maaşlarını kesmişti (fact)). Tarihçi konuyu seçer, ama sebep ve âmilleri seçişinde belli bir inanç veya teoriye göre yorum yapar. Bu, tarih yazıcılığında her zaman görülen birşeydir. Dinci, marksist, ulusalcı, etnik yaklaşımcı ve bunun gibi koşullar altında tarihçi mutlak objektiviteye erişemez. Fil hikayesi malûm.

3.) *Tarihi bir sanat dalına benzetecek olsaydınız hangisine benzetirdiniz? Tarihinin yaptığı bir heykeltıraşa mı, bir ressamı mı veya bir başka sanatçının yaptığına mı yakındır?*

Tarihçi geçmişin izlerine göre bir tablo çizmeye çalışır. Geçmişin izleri bize bir *puzzle* gibi parça parça tasvirler halinde intikal eder. Tarihçi bu parçalardan tablonun bütününe tahayyül eder. Bütünün nasıl olabileceğini dener. Çoğu kez, hayalî yanıltıcı, noksan bir tablo çizer. O sanatçıya benzer. Geçmiş tahayyül eder.

4.) *Dar alanda veya tekil konularda uzmanlaşan tarihçilerin Fachidiotismus'a düştüklerini düşünüyor musunuz? Bu tür tarihçiliğin zararları ve faydaları nelerdir? Bazıları "Külli tarihçi diyebileceğimiz [büyük tarihçi] tipin, tarihin künhüne dair sonuçlara ulaşabilmesini sağlayan veriler... [dar alanda çalışan tarihçilerin sunduğu] tuğlalardan çıkıyor"* diyorlar. *Bu ne kadar doğrudur? Yoksa büyük tarihçilere büyük eserler vermek için ihtiyaç duydukları malzemeleri sağlayanların tarihçi dışındaki dilci, arşivci ve kütüphaneci uzmanlarından olmaları mı daha verimli sonuçlara götürür?*

Hayatın bütününe tüm parametrelere bakmak en sağlıklı bakıştır. F. Braudel'in *total history* yaklaşımı gibi. Bu kapsamlı bakış, analizde hatayı en aza indiren bakış biçimidir. Bir ülkede bir şehir tarihi yapan ile o ülkedeki şehirler tarihi yapan veya dünya urbanizmi çerçevesinde yaklaşım yapan arasında analiz farkı vardır. Monografiler gereklidir. Monografileri genel tarihçi alır, gerçeğin bütününe ortaya koymaya çalışır. Bilimde *tahlil*, analiz ve terkip, sentez birbirini tamamlayan sağlıklı bir metodolojidir. Daima yapıyoruz.

5.) *Tarihçilikte geçerli olan aynı olgulardan yola çıkarak farklı sonuçlara varma hali tarih uğraşısının bilim olarak anılmasına engel midir? Bu soru ile bağlantılı olarak deney, gözlem ve genelleme yapamamak bilim olarak anılmaya engel midir?*

Sosyal bilim ile doğa bilimleri arasında yaklaşım ve metodoloji tamamıyla farklıdır. Gerçeğe erişme şansı İbn Haldun, Vico, Max Weber, Spengler, Dilthey, Toynbee, Gadamer tarafından uzun uzadıya tartışılmıştır. Adlarını andığımız düşünürler, toplum ve tarih felsefecileri, beşeri-sosyal gerçeğin tamamıyla farklı bir metodolojiyle, kendi objektif bilgisine erişebileceğine inanırlar. Sosyal-tarihî fact, ancak farklı bir metodoloji ister, derler. Soru daima tartışılıyor.

Sayın Hocam çok teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim.